

Föräldrasamverkan i mellanrummet

Det är en novemberförmiddag 1975. Jag gör min avslutande långa praktikperiod inom min lärarutbildning och eleverna har just gått ut på rast. När jag följer min handledare, Eva, ut från klassrummet ser vi en pojke och en kvinna stå lite längre bort i korridoren. De ser ut att vänta på någon så Eva går fram och hälsar. Det visar sig att kvinnan, som är pojkens mamma, inte talar svenska utan bara finska medan Jaakko, som pojken heter, talar både svenska och finska. Han förklarar att han ska börja i skolan eftersom de har flyttat till platsen. Eva frågar var de bor och när han ska börja och Jaakko svarar. När Eva frågar mer om familjen och om han har några syskon som ska börja i skolan, översätter Jaakko frågan till mamman som svarar, varefter Jaakko översätter till Eva. Under hela samtalet har mamman gett mig ett tafatt och försynt intryck, närmast lite generat.

Då öppnas plötsligt dörren till personalrummet och skolinspektören, en högre man från staden några mil bort som är på besök på skolan den dagen, kommer ut och går fram till den lilla gruppen. Så snart han uppfattat att familjen talar finska vänder han sig till mamman och började tala med henne på finska. Den förändring som hon genomgår då är slående. Hon rätar på sig och börjar förklara situationen för honom. Trots att vi andra inte kan någon finska får vi alla plötsligt ett helt annat intryck av henne. Här står hon nu plötsligt och berättar allt som hon vill att skolan ska veta och svarar på frågor, helt enkelt intar den roll som förväntas av vilken mamma som helst.

Den omvandling som hon genomgick där och då inför våra ögon tack vare att hon fick möjlighet att uttrycka sig på ett språk hon behärskade väl är en syn som jag aldrig glömmer. Skillnaden mellan att vara någon som måste ta hjälp av sitt barn för att bli förstörd och att vara en förälder som kan tala för sitt barn i skolan blev så tydligt uttryckt genom hela hennes kroppsspråk. Där och då förstod jag vilken betydelse det har att man får möjlighet att uttrycka sig genom ett språk man behärskar och vilken betydelse detta får för vilken identitet man kan inta.

Denna händelse, som utspelade sig under min lärarutbildning, etsade sig fast i mitt minne. Jag har sedan under min tid som lärare, lärarutbildare och forskare mött föräldrar i olika situationer där vi inte enkelt delat ett gemensamt språk och även situationer där vi haft andra vanor och traditioner som skilt sig åt och som påverkat vår kommunikation. I dagens samhälle som präglas av globalisering och mobilitet har allt fler elever och deras föräldrar erfarenheter som skiljer sig från många lärares. Dessa skillnader kan handla om att vi har olika slags tidigare erfarenheter av skola och utbildning. Det kan även handla om skillnader vad gäller språkliga, sociala, ekonomiska, religiösa, etniska och kulturella

erfarenheter. Detta ställer stora krav på lärares förmåga att skapa väl fungerande kommunikation mellan skolan och elevernas hem, och då särskilt med deras föräldrar. Demografiska omvälvningar som följer av globaliseringsprocesser utmanar etablerade tillvägagångssätt och lärare behöver redskap för att kunna möta dessa förändringar. Att föräldrars erfarenheter skiljer sig från lärares är ingen ny företeelse i Sverige. Många föräldrar och elever från såväl minoritetsgrupper som samer, finländare och romer har vittnat om svårigheter i kommunikationen med skolan och dess lärare. Att lärare ofta har kommit från sociala grupper och från delar av landet där utbildning har varit vanligare innebär att elever och föräldrar från mindre studievana miljöer, så som socioekonomiskt mer utsatta grupper och från glesbygdsområden många gånger har känt sig mindre välkomna i skolsammanhang (Mariainen 2007, Dyson 1993, Sjögren 1996).

Det är alltså inte en ny företeelse att föräldrars bakgrund skiljer sig från lärares, men mångfalden har blivit alltmer synlig i och med att ett ökande antal elever och föräldrar har utomeuropeisk bakgrund och det har blivit allt vanligare att möta elever i tidiga skeenden av sin utveckling av svenska i skolan. På så sätt har fenomenet kommit att bli alltmer påtagligt. Samtidigt har medvetenheten om betydelsen av öppenhet hos lärare och skolan generellt inför mångfald av olika slag ökat. Forskare som Annick Sjögren (1996), Pirjo Lahdenperä (1997), Nihad Bunar (2001), Ann Runfors (2003) och Olga Rodell Olgac (2000) pekade tidigt på olika faktorer som försvårade för elever som hade annan bakgrund än majoritetssvensk.

Sjögren (1996) talade om en psykologisk spärr för lärare till att ta kontakt och visade fram situationer med föräldrar i utsatta områden. Hon beskrev också hur vissa föräldrar med invandrabakgrund hade förlorat tidigare självförtroende och tillit. Efter flytten till Sverige var många föräldrar osäkra på uppförandekoder och på det svenska språket vilket av lärare och föräldrar upplevdes som hinder i kommunikationen med skolan. Lahdenperä (1997) visade att många lärare betraktade föräldrar med invandrabakgrund som orsaken till de svårigheter man upplevde med eleverna. Mycket av den forskning som gjorts på skolans och förskolans samverkan med nyanlända föräldrar visar just på hur föräldrarna betraktas som bristande, det vill säga att uppfattade problem placeras hos föräldrarna. I Boukaz avhandling (2007) talar föräldrarna om sin brist på kunskap om skolan och de normer som gäller, samtidigt som de visar stort intresse för att lära sig det som krävs för att kunna stödja sina barn i deras skolgång. Även lärarna i Boukaz studie lyfter fram problem som läggs på föräldrarna, så som språkliga brister, vilket underförstått innebär bristande svenska, och även kulturella och religiösa avvikelser från det som betraktas som normen.

I Susanne Dueks avhandling (2017) visas hur nyanlända föräldrar med kort eller ingen skolbakgrund engagerar sig i sina barns skolgång och lägger stor vikt vid att erbjuda dem gott stöd, samtidigt som lärarna uppfattar föräldrarna som bristande, ointresserade och utan förmåga eller vilja att stödja sina barn. Utifrån en studie i förskolan visade Warström (2017) hur förskollärarna trots goda intentioner om ett gott samarbete och att lära sig av de nyanlända föräldrarnas olika kulturer, hade

låga förväntningar på föräldrarna som resurs. Samtidigt som förskollärarna själva sa sig ge mindre information till nyanlända föräldrar än till andra, skyllde de den bristande kommunikationen på föräldrarnas brister i svenska.

Att alla barn ges likvärdiga möjligheter i skolan oberoende av ursprung är en demokratisk fråga (Skollagen 2010, Skolverket 2016). Detta innebär att de upplevda problemen vad gäller samverkan mellan hem och skola som beskrivits behöver hanteras. Frågor som framstår som viktiga att lösa gäller särskilt språk, interkulturell medvetenhet, tolerans och dialog. För att skapa förståelse av hinder och möjligheter vad gäller möten mellan hem och skola kan i detta fall Homi Bhabhas teori om mellanrummet, även kallat det tredje rummet vara användbar.

Bhabhas mellanrumsteori

Bhabhas teori om mellanrummet är utvecklad ur postkolonial teori, som beskriver västerländsk självförståelse utifrån dialektiken mellan väst och öst, mellan Europa och Orient, och mellan rationalitet och irrationalitet (Said, 1993). Bhabha (1994) menar att mellanrummet, eller det tredje rummet, uppstår när två kulturer eller identiteter möter varandra. I mötet skapas en mellanrumsposition som är en övergångsperiod vilket i sig skapar något nytt. Det innebär att mellanrummet utgör ett område för förhandling av mening och skapande av något som ännu är okänt. De som ingår i mötet, här i form av förälder och lärare, befinner sig utanför sin tidigare kultur utan att ännu vara inne i det nya. Bhabha talar om hybridisering där två identiteter möts, vilket leder till kulturella kollisioner. Denna hybridisering innebär en möjlighet för utveckling av en tredje position. Den som befinner sig i mellanrummet kan uppleva otrygghet, en känsla av att inte höra till och en identitetsmässig splittring. Bhabha (1994) använder begreppet den andra för att beskriva skillnad och olikhet i relation till det som är normgivande.

Att beskriva föräldrarnas situation som en mellanrumsposition blir, utifrån Bhabhas resonemang, relevant. Föräldern upplever sig inte höra till, inte förstå gällande normer och inte vilka förväntningar som ställs på en som förälder i svensk skola. Då kan det ligga nära till hands att problemet placeras hos föräldern. Det är föräldern som har brister, i form av bristande svenskkunskaper, och brister i erfarenhet av svenskhet och av vad som förväntas av en förälder i Sverige. Denna syn blir då assimilerande, där föräldern uppfattas som bristande och som den som bör åtgärda sina brister, det vill säga lära sig svenska och svenska normer för att kunna bli som vi. Om man i stället betraktar mötet mellan hem och skola som ömsesidigt, och både lärare och förälder som i det tredje rummet, öppnas möjligheter för utveckling där både lärare och förälder har möjlighet att genom förhandling skapa något nytt.

Detta synsätt innebär då att både lärare och förälder behöver gå in i mötet öppna för förändring, vilket då inte längre bara ställer krav på förändring hos föräldern utan även hos läraren. Det innebär då att föräldrar behandlas med respekt som de viktiga vuxna de är för sina barn, samtidigt som läraren och skolan får möjlighet att utvecklas genom att man börjar betrakta föräldrarna kompetenta och därmed som resurser. Det blir då relevant att använda sig av ett interkulturellt

förhållningssätt och att betrakta samverkan med föräldrar ur ett normkritiskt perspektiv.

Interkulturalitet och normkritik för att utveckla föräldrasamverkan

Med ett interkulturellt förhållningssätt från skolans sida öppnar man skolan för social interaktion och möten mellan personal och föräldrar med olika etnisk och kulturell bakgrund. Stier och Sandström Kjellin (2009) menar att ett interkulturellt förhållningssätt innebär samspel som är gränsöverskridande. Genom ömsesidig förståelse samverkar kulturer och berikar varandra. Ett interkulturellt förhållningssätt kan synliggöra fördomar, stereotyper och social orättvisa (Lunneblad, 2006) och en miljö skapas där olika former av dialog och åsikter accepteras. När det "svenska" betraktas som måttstock och de andra som avvikande får vi en monokulturalitet i utbildningssystemet vilket innebär att de som uppfattas som de andra betraktas som bristande, exempelvis med bristande svenskkunskaper och bristande erfarenheter av svenskhet. För att lärare ska kunna skapa meningsfull dialog och samverkan med föräldrar med olika bakgrund är ett interkulturellt förhållningssätt nödvändigt.

Även ett normkritiskt perspektiv är värdefullt, där lärarna reflekterar över sina egna värderingar och normer. Genom ett normkritiskt perspektiv behandlas frågor som "Vem kommer till tals?" och "Vem tilldelas makt?" Skolan som institution, och dess lärare, står i en maktposition till föräldrarna och genom att skapa en medvetenhet om dessa förhållanden kan större förståelse för föräldrar med olika bakgrund skapas. Skolan kan exempelvis ge föräldrarna viktig information om hur skolan fungerar och om vilka förväntningar som finns på dem som föräldrar. Samtidigt kan föräldrar ges tillfälle att uttrycka vilka förväntningar de har på skolan. Då kan ett möte skapas, i mellanrummet, där utveckling kan ske och något nytt skapas.

Att föräldrarna respekteras som de viktiga vuxna de är för sina barn innebär att lärarnas utgångspunkt behöver vara att betrakta föräldrarna som resurser, som vuxna med kunskaper och erfarenheter och med vilja och ambition att stödja sina barn. För att underlätta samverkan när man upplever att det är många skillnader mellan föräldrarna och sig själv, där språkfrågan är det som vi tidigare sett oftast är det som upplevs som problem, är det bra att ta hjälp av de olika resurser som finns till hands. Samverkan med personal med olika erfarenheter är en sådan. Tidigare forskning har visat att på många håll kan samverkan mellan exempelvis klasslärare, lärare i svenska som andraspråk, modersmålslärare och studiehandledare på modersmål utvecklas (för en översikt se Svensson m.fl. 2018). Om det finns praktiska hinder som att olika personalgrupper kanske har olika arbetstider och lokaler kan man ta hjälp av skolledningen för att hitta lösningar. Även samverkan med föreningar och organisationer där föräldrarna är aktiva kan vara en väg.

Synliggörande av mångfalden

Det är också viktigt att synliggöra mångfalden för att inte bara föräldrarna utan även deras barn ska uppleva att de är välkomna med sina olika erfarenheter till skolan. Att barnens olika språk, olika kulturella uttryck och högtider finns exponerade i skolans lokaler har stor betydelse för hur man både som förälder och elev känner att ens tidigare erfarenheter välkomnas, tas tillvara och används. Då har det som visas upp på skolans väggar särskild betydelse, och i synnerhet sådant som visas i skriftlig form. Skrift har en särställning i skolan och det symboliska värdet av att exempelvis ens tidigare språk presenteras i skrift får alltså stor betydelse. Nyfikenhet och intresse inför sådant som ännu är mindre känt från skolans sida är också betydelsefullt för samverkan. Ett ärligt visat intresse för vem föräldern är som person och vilka kunskaper och erfarenheter man har med sig är något som upplevs som positivt och ett uttryck för välkomnande.

Sammanfattningsvis, några faktorer som ofta uppfattas som försvårande av kommunikationen mellan hem och skola (se exempelvis Sjögren (1996) och Olgaç (2000) är:

- Bristande svenskkunskaper
- Bristande kunskaper om svenskt skolsystem hos föräldrarna.
- En känsla av att inte vara välkommen
- Spänningar på grund av olika värderingar, normer och traditioner

När det gäller den första punkten, språkliga svårigheter för kommunikationen är rådet i första hand samverkan och att använda de resurser som finns. Förutom personal och andra med olika språkkunskaper finns många digitala verktyg för översättning som kan underlätta betydligt. Vad gäller kunskap och information om skolsystemet har lärarna en viktig uppgift när det gäller att förse föräldrarna med information. Visst informationsmaterial finns på olika språk och genom att använda de språkliga stöd som finns tillgängliga kan lärarna lägga extra kraft på att se till att föräldrarna får ökad kunskap om skolan. Här är det särskilt viktigt att tänka på att den dagliga informationen när det gäller undervisningen också är begriplig för elever och föräldrar som ännu inte kommit så långt i svenska. Många gånger är det även viktigt att tänka på kulturella frågor, så som att vissa företeelser kan upplevas som självklara för de flesta men okända för vissa. Den elev som kommer till luciadagen, efter att ha fått information om att man kan komma klädd som man vill, och är ensam i klassen om att inte vara klädd som tärna, stjärngosse eller tomte kan känna sig väldigt avvikande och utanför. Just känslan av att alla andra förstod men inte jag upplevas mycket negativt. Även vardagliga frågor som vad man förväntas ha med i matsäck till en utflykt och vilken typ av kläder kan vara sådant där inte alla tänker på samma sätt.

När det gäller spänningar som kan upplevas med anledning av skilda värderingar, normer och traditioner, inte minst sådana som har religiös koppling, så är öppen dialog att föredra. Att mötas i mellanrummet, med ömsesidig respekt och nyfikenhet

intresse, kan skapa möjlighet för utveckling och för förändring inte bara hos föräldrar utan även från skolans sida.

Diskussionsfrågor

1. Hur kan förbättrade samverkansformer mellan personalkategorier som klasslärare, modersmålslärare, studiehandledare och lärare i svenska som andraspråk skapas?
2. På vilka sätt kan föräldrars och elevers olika språk synliggöras i skolans lokaler?
3. Tänk efter i vilka situationer ni har upplevt att föräldrar som ännu inte kan så mycket svenska har saknat information. Hur kan ni skapa förbättrade former för att ge föräldrar information?
4. Vilken slags erfarenheter och kunskap kan finnas hos föräldrarna i er skola som skulle kunna synliggöras i skolans verksamhet?
5. På vilka sätt skulle ni kunna välkomna nyanlända föräldrar och föräldrar med migrationsbakgrund till skolan? Försök hitta exempel som gäller deltagande i undervisningen, på raster eller att på annat sätt som skulle kunna stödja samverkan mellan hem och skola.

Referenser

- Bhabha, Homi K. (1994) *The Location of Culture*. London, Routledge.
- Boukaz, Laid (2007) *Parental Involvement in School: What Promotes and what Hinders Parental Involvement in an Urban School*. Lund: Lunds universitet. Doktorsavhandling.
- Bunar, Nihad (2001) *Skolan mitt i förorten: Fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*. Eslöv: Symposion. Doktorsavhandling.
- Duek, Susanne (2017) *Med andra ord: Samspel och villkor för litteracitet bland nyanlända barn*. Karlstad: Karlstad University Studies. Doktorsavhandling.
- Dyson, Anne H. (1993). *Social Worlds of Children Learning to Write in an Urban Primary School*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Lahdenperä, Pirjo (1997) *Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter?: En textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med invandrarbakgrund*. Stockholm: HLS förlag. Doktorsavhandling.
- Lunneblad, Johannes (2006) *Förskolan och mångfalden, en etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område*. Göteborgs universitet: Göteborg. Doktorsavhandling.
- Marainen, Johannis (2007). *Jag – en same i det svenska samhället*. I: Westergren, Eva& Åhl, Hans (red.) *Mer än ett språk: Antologi om flerspråkigheten i norra Sverige*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

- Rodell Olgaç, Christina (2000) Socialisation och lärande i diasporan: Några somaliska pedagogers röster. Stockholm: HLS förlag. Doktorsavhandling.
- Runfors, Ann (2003) Mångfald, motsägelser och marginaliseringar: En studie av hur invandrarskap formas i skolan. Stockholm: Prisma. Doktorsavhandling.
- Said, Edward, W. (2004) Orientalism. Ordfront: Stockholm.
- Sjögren, Annick (1996). Föräldrar på främmande mark. I E. S. Hultinger and C. Wallentin (Red.), Den mångkulturella skolan (ss. 229–252). Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2016). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Reviderad 2016. Stockholm: Skolverket. Wolters Kluwers.
- Skollagen (2010). Svensk författningssamling 2010:800.
- Svensson, G., Rosén, J., Straszer, B. & Wedin, Å. (2018) Greppa flerspråkigheten: En resurs i lärande och undervisning. Skolverket: Forskning för skolan.
<https://www.skolverket.se/download/18.189c87ae1623366ff3718b7/1524041216028/flersprakighet-i-klassrummet-spraklig-mangfald-som-resurs-asa-wedin-20180418.pdf>
- Vuorenpää, Sari, Duek, Susanne & Zetterholm, Elisabeth (2019) Kartläggning av en nyanländ elevs litteracitet i Sverige. Nordic Journal of Literacy Research, 5 (3).
- Stier, Jonas, & Sandström Kjellin, Margareta (2009) Interkulturellt samspel i skolan. Studentlitteratur: Lund.
- Warström, Jennie (2017) Hon står kvar där i tamburen, hon byter om och så där. Hon verkar inte ha bråttom alls: Om möjligheter och hinder för interaktion mellan pedagoger och nyanlända föräldrar i förskolan. Magisteruppsats. Falun: Högskolan Dalarna.